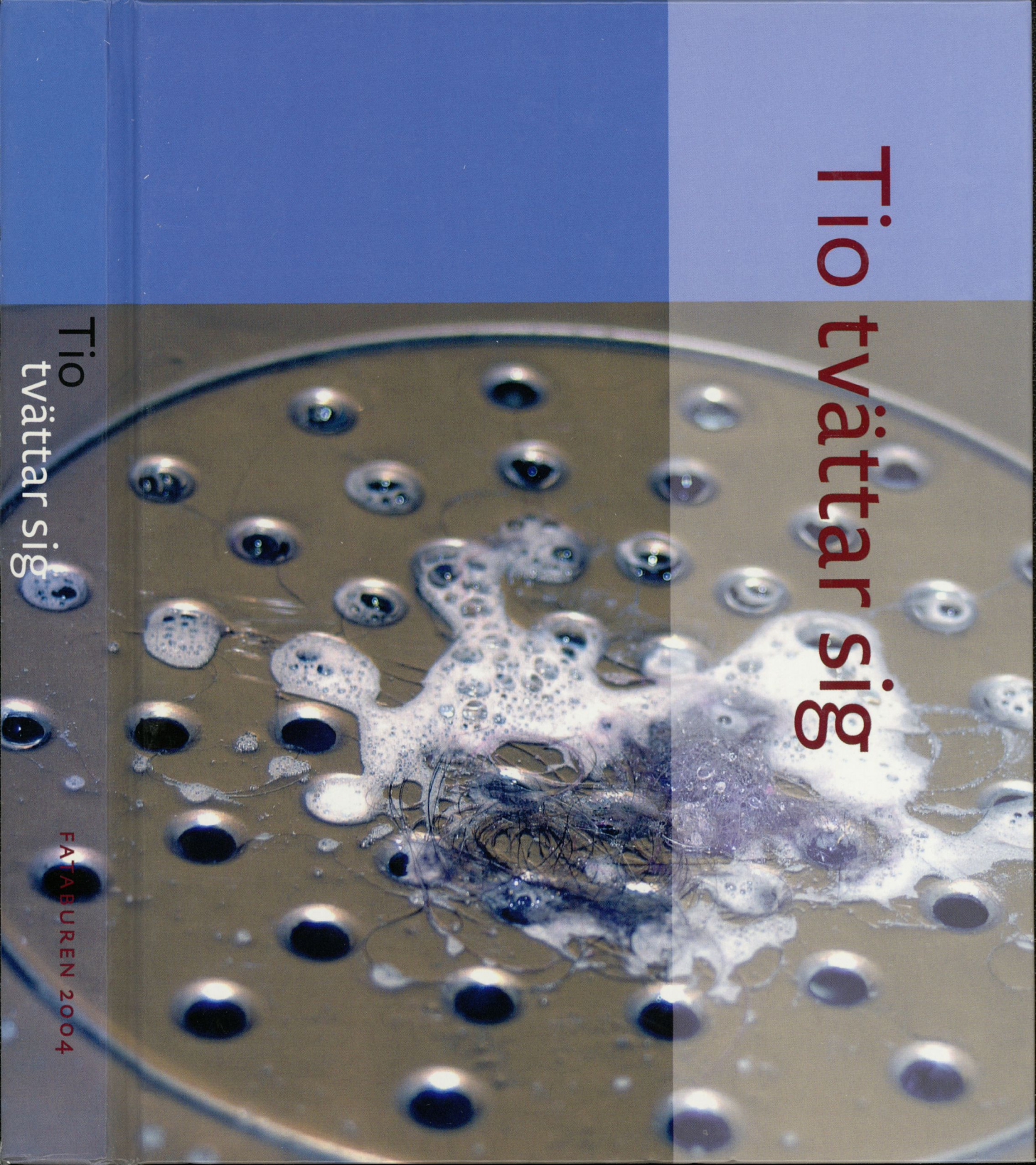




Tio tvättar sig

Tio
tvättar sig

FATAUREN 2004

Tio tvättar sig

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2004



FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Från början har årsboken varit en förbindelselänk till stöd- och vänföreningar och idag är den också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna.

Museernas verksamhetsberättelser trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Fataburen 2004
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktör Birgit Brånvall
Bildsökning även Tomas Fermelin
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsbilder foto Mats Landin och Lis Granlunds familjealbum
För- och eftersättsblad se bild s. 88
Foto s. 2 Birgit Brånvall
Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2004
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 494 0



Foto Jessika Wallin 2000.

När Rya-Rya badade

Ivar Lo-Johansson inleder statarromanen *Bara en mor* med att den unga Maria, Rya-Rya kallad, på middagsrasten en slätterdag går avsides och badar. »Alla kunde se det, fast på långt håll, så att de egentligen ändå ingenting såg.« Den här heta julidagen kom att påverka den ogifta statardotterns fortsatta liv. – »Det var som om den kyska Rya-Rya tillhört alla männen efter detta bad.«

Att Rya-Rya svalkade och sköljde av sig i sjön en varm slätterdag är inte så märkvärdigt, inte heller att hon badade naken. Det uppseendeväckande var att hennes korta bad kunde iakttas – om än på avstånd – av det övriga slätterfolket, särskilt av männen.

Den här artikeln handlar om den tid när Rya-Rya badade. Mer kunskap om den svenska allmogens kallbadande, det vill säga bad utomhus i sjöar och vattendrag, får man i uppteckningsmaterialet i våra traditionsarkiv, i första hand svar på frågelistor. Upplysningarna om landsbygdsbefolkningens badande gäller närmast förhållandena under andra hälften av 1800-talet och 1900-talets början.

DAN WALDETOFT är
intendent med ansvar för
frågelistverksamheten inom
Nordiska museets arkiv.

Friluftsbad är idag i första hand rekreation. Att tvätta sig när man badar utomhus är sällan nödvändigt eftersom i stort sett alla bostäder är utrustade med badrum av något slag. Också allmogens badande hade inslag av nöje, men badandet var dessutom förknippat med kroppshygien, i viss utsträckning också sjukdomsbot. För att förstå bondebefolkningens inställning till friluftsbad måste man därför beakta förhållandet till renlighet på landsbygden i äldre tid – och synen på nakenhet. Men låt oss börja med en kort beskrivning av kallbadets och simkonstens historia.

Havsbad och simning

Det var i England på 1700-talet som man först började uppmärksamma havsvattnets nyttiga inverkan på människan och havsbadorter som Scarborough och Brighton uppstod. Havsbadorterna spred sig därefter snabbt över den europeiska kontinenten. Den första havskuranstalten i Sverige var Gustavsberg vid Uddevalla, som har sina anor från 1774. En av de mest kända är havsbadanstalten i Lysekil med Carl Curman som badläkare, öppnad 1847. Badgästerna vid havsbadorterna tog »luftbad«, det vill säga promenerade i den stärkande havsluften, badade karbad med vatten uppumpat eller buret från havet, till exempel tångbad, och badade också direkt i havet – i badsumpar i kallbadhus eller från vagnar utkörda i vattnet, det senare populära bildmotiv från Nordsjöns stränder. Det var i första hand inom borgerligheten som man kurerade sig på det här sättet. I kölvattnet av detta kom simning att uppfattas som hälsosamt och blev närmast ett mode bland de bildade klassernas unga män. Först bland de svenska simsällskapen var Uppsala



Simsällskap, grundat 1796. År 1824 stiftades ett simsällskap i Linköping, Stockholms första simskola startade 1827 och 1833 bildades den i Göteborg. Simkonsten utövades efterhand allt mer i badanläggningar av olika slag, exempelvis det välkända Strömbadet i Stockholm som öppnade 1884. Anläggningen hade tre sektioner, en herr- och en damavdelning samt en bassäng för promotioner och tävlingar.

Friluftsbadandets utveckling till en massföreteelse under 1900-talet hänger samman med friluftslivets etablering runt sekelskiftet 1900 och de ökade möjligheterna till vistelse i

Havsbadorten Ransvik vid Mölle. Foto Peter Lundh ca 1910. Nordiska museets arkiv.

Simning, ett hälsosamt nöje.
Fotograf okänd.



naturen genom förbättrade kommunikationer och 1930-talets semesterlagstiftning. Det strikt reglerade badande som 1800-talets badläkare (balneologer) så ivrigt föreskrivit övergavs alltmer och badlivet blev fritt och ohejdat. Gemensamhetsbaden, då de olika könen badar tillsammans, var en chockerande nymodighet vid de sydsvenska stränderna vid sekelskiftet 1900. Med sina bilder i turistbroschyrer och på vykort av män och kvinnor i lätta badkläder bidrog fotografen Peter Lundh (far till »statarfotografen« Gunnar Lundh) till Mölles rykte som osedlighetens badort framför andra.

Smuts av olika slag

Otaliga är berättelserna om framför allt äldre personer som inte badat, det vill säga tvättat hela kroppen, på många år. Andra exempel som belyser renlighetsförhållandena är beskrivningar



Foto André och Irène
Reisz, 1940-talet.

av kvinnor som gått direkt från avträdet, om det nu fanns något sådant, till bakträget och personer som var skinnflådda över hela kroppen av ohyra. Renligheten, som vi uppfattar den idag, var i det närmaste obefintlig hos allmogen. Förutsättningarna för den personliga hygien var också begränsade. Vatten skulle bäras och värmas och klädtvätt var omständligt och tidsödande. Men viktigast är att uppfattningarna om smuts av olika slag var helt annorlunda. Smuts på kroppen uppfattades knappast som något egentligt problem; smuts kunde rent av ses som ett skydd.

Kroppen tvättades inte vid så många tillfällen under året. Välkänt är julbadet och hur gårdsfolket då använde samma badvatten, andra tillfällen kunde vara vid påsk och midsommar. Men dessa bad var inte alls lika vanliga som julbadet. Däremellan, till exempel vid arbetsveckans slut eller inför kyrkobesök, hände det att man tvättade vissa kroppsdelar.

Bastubyggnader har visserligen funnits på många håll i landet, men då mest för torkning av lin och annat. Bastubad har varit begränsat till de västvärmländska finnbygderna samt områden med finsktalande befolkning i Norrbottens län. Här badades i bastun vanligtvis en gång i veckan, i regel på lördagarna.

Julbadet och tvättning av kroppen vid andra speciella tillfällen talar för att rengörandet av kroppen hade en rituell karaktär. Tvättningen, ibland tillsammans med klädbyte, markerade en övergång, exempelvis till årets viktigaste högtid julen, och var därför inte alltid föranledd av hygieniska behov.

I sjöar och vattendrag

»Om somrarna brukade man bada i bäcken, om det fanns någon dylik att tillgå, varvid man även brukade tvätta sig«, skriver en meddelare från Medelpad. Självfallet underlättades tvagningen av kroppen på sommaren om man hade en närbelägen sjö eller ett vattendrag att gå till. Sammankopplingen av kallbad och personlig hygien görs också från myndighetshåll. År 1853 kritiserar Medicinalstyrelsens föregångare Sundhetscollegium den bristande hygien och påpekar allmogens »underlåtenhet att begagna bad, hvartill största delen av vårt land erbjuder så rika tillfällen«.

Också kallbaden kunde ha rituell karaktär. Särskilt i södra Sverige badades på midsommaraftonen. En meddelare född på 1860-talet berättar från Skåne:

»Bad förekom inte så ofta förr. Det var sällan man badade kallbad. Men midsommaraftonen då skulle alla som det kunde



Om somrarna kan även moderna människor bada och tvätta sig i bäcken, om det finns någon dylik att tillgå. Foto Jessica Wallin 2000.

till sjön (havet) för att ta sig ett dopp, även om det var kallt och ruggigt. Man hade mat och kaffe med sig som man dukade upp i det gröna, efter badet. Män och kvinnor badade var för sig och man hjälptes åt 'att tvätta varandra på ryggen'. Man hade tvål och handduk med sig.« Och en kvinnlig sagesman från samma landskap född 1840 säger: »En gång om året och det var mid-sommarafton var vi vid sjön och bada. Då hade vi en kjol på, kjolen flöt och benen stod på botten.»

Det vanligaste tillfälle då vuxna personer av traditionsmateriet att döma badade var vid höskörden, som ägde rum under den varmaste delen av sommaren. Från Singö i Uppland kommer följande uppgift: »Några regelbundna bad förekom icke. Under heta julidagar kunde det hända, att man en stund slog sig ifrån det påfrästande skördearbetet och sprang ned till sjön för att ta ett dopp. Under slåttern på strandängar utnyttjade åtminstone ungdomen vilostunderna till ett hastigt bad.»

Även slätterbadet kan uppfattas som rituellt, ett sätt att markera avslutningen på ett stort kollektivt arbete. Särskilt från sydligaste Sverige berättas om hur bondebefolkningen eller statarna på en gård efter slåttern reste till havet och badade och hade matsäck med sig. Naturligtvis badade männen för sig och kvinnorna för sig. Om ett badställe vid Hjälmaren i Stora Mellösa i Närke berättas: »Vid detta badställe är förbunden en gammal vacker sed, huru gammal känner jag ej, att då bönderna under juli månad efter avslutad höbergning, slog sig hela familjen lös för en dag samt åkte till Katrinelund medförande mat samt den obligatoriska kaffepannan. Här badade hela familjen kallbad, till och med hästarna fingo bada. De olika könen badade ej på samma plats. Badstranden var skild genom en vassrugge.»

»Skjortbad« kallades det enligt en meddelare från Ockelbo i



Bad i Ravastbobäcken, Simtuna socken, Uppland. Foto John Alinder. Upplandsmuseet.

Gästrikland när männen efter slätterarbetet badade med skjortan på kroppen. Skjortan tvättades sedan med såpa och fick torka över natten.

Den nakna kroppen

Stämpeln som lösaktig kvinna fick Rya-Rya för att hon visade sig naken för slätterfolket, trots att hon tog sitt bad så avsidet så att ingenting egentligen gick att urskilja. »Värre är det inte än att man kan gå för sig själv, när man ska ställa med sin egen kropp!«, som en av statarkvinnorna på gården uttryckte det efter den händelse som fick drevet att gå i farsturna.

Bland allmogen som levde i närheten av djur och natur var blygseln större än vad man kanske föreställer sig och det var oanständigt, särskilt för kvinnor, att visa den nakna kroppen för det motsatta könet. Det berättas att det var vanligt att inte ens äkta makar sett varandra nakna. Också vid de sparsamt förekommande karbaden i stugan eller i fähuset, som julbadet, gällde det för kvinnorna att inte bli sedda.

Synen på nakenhet är nära förbunden med uppfattningarna om sexualiteten. Som vi känner igen från 1800-talets borgerliga kultur gjordes också i bondesamhället stor skillnad på den kvinnliga respektive den manliga sexualiteten. Genom att visa sig naken överskred Rya-Rya gränserna för den kvinnliga, passiva och underordnade sexualiteten.

Ivar Lo beskriver hur det gick till när kvinnorna skulle »ställa med sin egen kropp«:

»När statarnas kvinnor någon gång tvättade sig, dolde de sig mycket noga. Nästan alla kvinnor på bygden hyste en förlamande rädsla för att tvätta sig, ifall någon såg dem. De vågade

aldrig blotta sig mera än till halsen, ej ens om det var deras egna män, som var enda vittnen.

Vid sådana tillfällen gömde de sig undan i bryggstugor, uppe på vindarna, bakom strängt tillslutna dörrar och fönster, eller de passade på när männen var borta. Då stängde de sig inne med sin hemliga förrättning. Någon gång stannade de uppe sent en kväll, värmden i tysthet en gryta vatten, ställde en balja mitt i rummet mellan sängarna, släckte lampan och badade sedan i mörkret.«



Foto Jessika Wallin 2000.

Sonja i Krokån. Foto
Mats Landin 1966.



Nakenheten var tabubelagd och kvinnorna var därför försiktiga med att bada kallbad. »Den som klädde av sig och badade ute var hållen för vad som helst«, skriver en kvinna från Medelpad. Folklivsskildraren Lisa Johansson från Vilhelmina i Lappland säger att »man och hustru gick icke och badade på samma gång, det var en oerhörd skam, om det blev känt att en kvinna var så oblyg att hon följde sin man ut till en sjö, och klädde av sig naken i en karls sällskap, ja hon blev utsatt för mycket baktal av andra kvinnor«. Hon säger vidare att det var i tio–elva-årså-

dern som man blev för gammal för att visa sig naken. Innan dess kunde barnen bada öppet och utan badkläder.

Kvinnorna valde därför avlägsna eller undanskynda badställen, där avklädnngen kunde ske i skydd av något buskage, stenblock eller annat – eller så avstod de helt från att bada. »Mellan buskarna« kallades flickornas badställe på en ort i södra Dalarna. Där det var långa, öppna stränder, som vid hallandskusten, badade könen »på respektabelt avstånd« från varandra. I Harplinge i samma landskap kallades den sten ett stycke ut från strandkanten där kvinnorna hade sitt badställe för »kärिंगasten«. Kvinnorna kunde också välja att bada vid tider och tillfällen då det inte väckte uppmärksamhet, som på kvällen.

Valet av undanskynda badplatser har också att göra med att badkläder knappast användes av landsbygdsbefolkningen förrän ett bra stycke in på 1900-talet. Det var nakenbad som praktiserades, men det var inte heller ovanligt att kvinnor badade med kläder på kroppen. Och eftersom simkunnigheten inte var utbredd, vadade man vanligtvis ut i vattnet till lämpligt djup. »De blygaste kvinnorna badade med särken på, de bara lyfte opp den om de ville doppa sig djupt.« Ibland brukade kvinnor »kle åv se jems me mijan å tvätta se ópp åt« vid kallbad. De kunde också skyla sig med ett plagg som kastades i land när man kommit en bit ut i vattnet.

En meddelare från Kumla i Västmanland berättar att de äldre kvinnorna aldrig ville bada för att de skämdes för sin kropp efter det att de fått barn. Då blev de »fula gentemot de unga, snygga jäntarna, 'som inte ha lägga under en kar' som en sageskvinna sade mig. Då vart man ju tjärring tvärt«. Det här uttrycker en syn på kroppen som man kan tycka borde ha varit mindre vanlig bland allmogens kvinnor, präglade av barnafödande och

arbete. Men också statarkvinnorna i *Bara en mor* tänker de här tankarna. En dag då statarhustrurna och ungflickorna är på slåtter på avlägsna ängar vid havet bestämmer de sig efter stor tvekan för att svalka sig i havet. Ovana att se sina medsystrar utan kläder granskar kvinnorna varandras kroppar. Mödrarnas »ben stod som pålar i stranden. Bärningsbristorna korsade varandra som blixtar. Över bukar, som var som kupiga firmament, löpte ådrorna i knutar, mot lederna samlande sig till blåa ådernät.« Men, tänkte de utsläpade kvinnorna, »också de unga får en gång sitt!«.

Ett annat förhållande som förmodligen har betydels: för kvinnornas badande är de olika könens rent fysiska hemvist. Kvinnornas sfär var gården och den närmaste omgivningen. Männen däremot vistades ofta längre bort på arbeten av olika slag. Det var därför inte naturligt att en vuxen kvinna befann sig utanför gården och byn annat än vid vissa tillfällen som slåtter och bärplockning. Att gå iväg och bada, framför allt ensam, kunde därför uppfattas som en överträdelse av gränserna för kvinnligt beteende i bondesamhället.

Föreställningar om bad

Lika väl som det fanns föreställningar om att vissa bad, som bad på midsommaraftonen och bad vid hälsokällor, hade effekt på sjukdomar, fanns de mer utbredda uppfattningarna att det kunde vara skadligt eller rent av farligt att bada, inte bara med tanke på drunkningsrisken. Bad ansågs kunna leda till förkylningar, ryggvärk och andra åkommor eller verka allmänt uttröttande. Man sade att Olof kastade »kallsten« i vattnet, därefter var det farligt att bada. Det har också ansetts olämpligt för kvinnor att

bada vid menstruation. Kall luft och kallt vatten kunde göra att de välgörande reningarna upphörde. I traditionsmaterialet avråds därför från kallbad under dessa perioder. Det här är uppfattningar som på sitt sätt fortfarande lever kvar, även om tveksamheterna inför bad vid menstruation idag är av hygienisk art och handlar om en ökad infektionsrisk mer än att menstruationen ska upphöra.

Åtskillig folktro har varit förknippad med kallbad. Sjöar och vattendrag var befolkade av olika övernaturliga väsen – rån, både manliga och kvinnliga. Föreställningarna är i första hand knutna till näcken. Näcken var i den medeltida folktron ett farligt erotiskt väsen. I den yngre folktron däremot dominerar föreställningarna om näcken som ett musikaliskt väsen. Näcken uppträder också som vållande av drunkning, och vanliga är beskrivningar av olika skyddsriter för att »binda näcken« vid bad-



Midsommarafton efter
fotbollen. Grönasjö, Knäred
1994. Foto Mats Landin.

ning. Gunnar Olof Hyltén-Cavallius säger att det fortfarande under hans tid, vid 1800-talets mitt, var allmän folktro att då någon fick kramp eller sendrag i vattnet, så var det näcken som försökte dra ned dem till sjöbottnen.

De vanliga skyddsriterna att binda näcken vid badning har haft till uppgift att åstadkomma ett näckfritt område. Här som i många andra sammanhang tillskrivs stålet magiska egenskaper. En kniv eller annat metallföremål stacks ned i strandkanten eller i vattnet före badandet. Efter badet har lösningen skett genom att kniven tagits upp. Ett annat sätt att binda näcken var att kasta sten i vattnet. Det viktiga har då varit hur kastet utförts – stenen skulle träffa vattnet så att inget plask uppstod. De olika metoderna att binda näcken har ibland kombinerats med magiska formler för att ge extra kraft åt bindningen, till exempel att näcken getts olika tillmälen och beskyllningar. »Näck, näck, nålatjuv! Far din var en stålatjuv!« är ett exempel. En annan formeltyp är den där den badande byter plats med näcken – så länge den badande är i vattnet så är näcken på land: »Näck, säck, päparsäck, du till lands och jag till sjöss.« En vanlig binde-metod var en kombination av spott och formel.

Frågan är om en del av det som går under namnet folktro egentligen borde kallas lek och skämt. Barn och ungdom var de flitigaste badarna och besvärjelseformlerna och skyddsriterna är många gånger förknippade med just yngre människor. »I min ungdom skulle vi alltid binda näcken, när vi skulle i vattnet och bada« heter det exempelvis. Kanske var stenkastningen bara en barnlek!

Men visst har »ont« av olika slag i vattnet också tagits på allvar. Och en meddelare från Stora Tuna omtalar att han så sent som i början av 1900-talet av en grannnumma varnades för att bada



Ösjön i Transtrand, Västerdalarna. Foto Elsa Ljungberg 1937.



Foto Harald Flemberg 1949.



Karin simmar i sjön Viggen i Nordansjö. Foto Harald Flemberg 1949.

i älven »för rånas skull, vi kunde komma för ont«. I frågelistmaterialet möter vi en folktro i upplösning och många berättelser om näckbindning och annat bör uppfattas som ren lek. Men de ursprungliga föreställningarna om näcken som vållande druckning bör ses i belysning av bland annat den begränsade simkunnigheten, som gjorde människans vistelse i och invid öppet vattnet riskfylld. – Också här hade folktron en funktion att fylla.

Simkunnighet

Olaus Magnus ger i »Om de nordiska folken« från mitten av 1500-talet fantastiska beskrivningar av simkunnigheten, särskilt bland krigare. Hur mycket han överskattar nordbornas färdigheter på området är svårt att bedöma, men två-tre århundraden senare är bilden helt klart en annan, särskilt på landsbygden.

Visserligen påstås det på sina håll i traditionsmaterialet att simkunnigheten var förhållandevis utbredd, särskilt bland pojkar och män. Ibland berättas det också om personer som var goda simmare, utpekanden som väl snarast talar för att simkunnigheten inte var så allmän. De bästa badställena ansågs ju dessutom vara grunda stränder, gärna med sandbotten. Och ser man till simsätten förstår man att simkunnigheten och simkonsten inte var särskilt utvecklad. »Först lärdes plassksimm, sedan de förnämligare simsätten tösksimm och kattsimm.« Med »tösksimm« menas att simma som en groda. Från Dalarna beskrivs hur de första simtagen såg ut: »När man skulle lära sig simma, började man med hundsim: att kava med armarna och sprattla med benen.« En utredning vid sekelskiftet 1900 visade att ungefär 12 % av ungdomen var simkunnig, och bland äldre åldersgrupper var den ännu ovanligare. Som påpekats tidigare

har de första simsällskapen anor från det sena 1700-talet och under 1800-talet följde flera efter i städerna. Men på landsbygden skedde inte motsvarande utveckling av sim- och badanläggningar. När »den obligatoriska simundervisningens dag« anordnades av Svenska livräddningssällskapet 1920 visade det sig att knappast ens de samhällen som låg vid sjöar och vattendrag kunde bedriva simundervisning därför att bryggor, badhus och annat saknades.

Tillgången till öppet vatten var inte avgörande för badandet och för simkunnigheten. Det är omvittnat hur befolkningen i kusttrakterna var mycket skeptisk till bad. I Bohuslän, som i kölvattnet efter 1800-talets havsbadorter blivit ett av våra stora badparadis, badade kustbefolkningen i stort sett aldrig och simkunnigheten var närmast obefintlig.

*

Allmogens kallbadande hänger samman med uppfattningar om renlighet, nakenhet och sexualitet. Också folktroföreställningar om naturväsen i sjöar och vattendrag och simkunnigheten kan kopplas till badandet. Bilden blir den att det mest var barn och ungdom som badade. Den vuxna befolkningen badade betydligt mer sällan, män oftare än kvinnor. När det hände var det vid exempelvis slätterarbete, som svalka och för rengöring av kroppen.

När kallbadandet började sprida sig bland landsbygdsbefolkningen var det under inflytande från olika kategorier av arbetare, exempelvis vid bruken. I skärgårdsområdena var det sommarvästerna som visade vägen till badvikarna. Arbetarbefolkningens större håg till att komma i vattnet har förmodligen att göra med att deras tillvaro mer präglades av motsatsparen arbete och



Badstrand på Bornholm 1959. Foto Harald Flemberg.

fritid. Även här kombinerades bad och kroppsrengöring. Till Stångån i Linköping kom arbetarna och badade och gjorde sig rena efter arbetet. Annars var det mest barn och ungdom som badade där. Vid Korsnäs bruk i Dalarna var det vid arbetsveckans slut på lördagarna vanligt att arbetarna hade med sig tvål eller såpa och en säckhandduk då de gick och badade.

Aktiviteter förbundna med den nakna kroppen skedde länge i skymundan. Och det gällde inte bara allmogebefolkningen; pryderiet inom 1800-talets borgerlighet är väl omvittnat.

Kallbad bland andra än bondebefolkningen togs ofta i särskilda kallbadhus, som började bli mer vanliga från mitten av 1800-talet. Ibland fanns det i kallbadhusen en badsump för män och en för kvinnor, i annat fall badade man vid olika tider.

När friluftsbadandet populariserades under 1900-talets första hälft förändrades det också till ett allt friare badande. Och i modern tid har badstranden blivit den kanske viktigaste platsen för kropparnas exponering, något som avspeglas i det kvinnliga baddräktsmodets utveckling. I de första baddräkterna var både män och kvinnor väl påklädda. Efterhand blev baddräkterna mindre och mer kroppsnära. Vid 1940-talets slut lanserades den tvådelade bikinin, men den slog igenom först på 1960-talet. Vid slutet på detta årtionde började svenska kvinnor så smått att slänga överdelen, och på 1980-talet blev det riktigt populärt. Kvinnor har blivit naknare och friare, både sexuellt och i samhället. På senare år har trenden vänt när det gäller nakenheten. Det är idag inte lika vanligt att kvinnor badar och solar topless, vilket förmodligen bland annat hänger samman med den större etniska och religiösa mångfalden i dagens samhälle.

Friluftsbadandets stora genomslag på 1900-talet går hand i hand med friluftslivets etablering och framväxt och ideologi-

erna bakom detta. Det har också sin grund i 1700- och framför allt 1800-talets tilltro till badandets starka terapeutiska verkan och de havsbadorter där dessa idéer förverkligades. Till bilden hör också solbadandets genomslag på 1920- och 30-talen, också detta med hälsomässiga förtecken.

Rya-Rya badade visserligen – men inte friluftsbad. Friluftsbad är en aspekt av det moderna friluftslivet. Och kroppsvård, som den tar sig uttryck i friluftsliv, sport och motion, kost och personlig hygien, fanns inte i statarflickan Rya-Ryas föreställningsvärld.



Vykort, fotograf okänd.